

Література

1. Обласна конференція на підтримку розвитку територіальних громад [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Виноградівської районної ради. — Доступ з:

http://rajrada.sevlush.net/index.php?option=com_content&task=view&id=1183&Itemid=30

2. Огляд надання Україні міжнародної технічної допомоги [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Мережі експертів у сфері розробки та менеджменту євроінтеграційних проектів. — Доступ з:

<http://www.eufunds.in.ua/istoriya-tehnichnoji-dopomohy/ohlyad-nadannya-ukrajini-mizhnarodnoji-tehnichnoji-dopomohy>

3. Постанова Кабінету Міністрів України від 15.02.2002 р. № 153 «Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги» // Урядовий кур'єр. — № 53 від 20.03.2002.

4. Посібник з моніторингу та оцінювання програм регіонального розвитку / Лендвел М., Винницький Б., Ратейчак Ю., Санжаровський І.; За ред. Санжаровського І., Полянського Ю. — К.: К.І.С., 2007. — 80 с.

5. Указ Президента України від 01.06.1999 р. № 596/1999 «Про міжнародну технічну допомогу».

Стаття подана до редакції 20.10.2011

УДК 339.5

О. С. Чепіжко, аспір. кафедри міжнародної торгівлі,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

УКРАЇНА У ГЛОБАЛЬНІЙ ТОРГОВЕЛЬНІЙ СИСТЕМІ: СФЕРА ПОСЛУГ

АНОТАЦІЯ. У статті висвітлено сучасний стан та особливості розвитку галузі послуг у глобальній торговельній системі, проаналізовано особливості торгівлі послугами в Україні та визначено місце України у світовій торгівлі послугами, обґрунтовано необхідність подальшого розвитку галузі послуг країни для економічного розвитку та інтеграції в сучасне глобалізоване середовище.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: торгівля послугами, Світова організація торгівлі (СОТ), Генеральна угода про торгівлю послугами (ГАТС), експорт, імпорт, регулювання, глобальна торговельна система, світовий ринок, національна економіка, глобалізація.

АННОТАЦИЯ. В статье освещено современное состояние и особенности развития отрасли услуг в глобальной торговой системе,

проанализированы особенности торговли услугами в Украине и определено место Украины в мировой торговле услугами, обоснована необходимость дальнейшего развития отрасли услуг страны для экономического развития и интеграции в современную глобализированную среду.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: торговля услугами, Всемирная торговая организация (ВТО), Генеральное соглашение по торговле услугами (ГАТС), экспорт, импорт, регулирование, глобальная торговая система, мировой рынок, национальная экономика, глобализация.

ANNOTATION. The article highlights current condition and characteristics of services sector development in global trading system, analyzes the features of services trade in Ukraine and identifies Ukraine's position in world trade in services, proves the necessity of further services sector development for country's economic development and integration in modern globalized environment.

KEYWORDS: trade in services, World Trade Organization (WTO), General Agreement on Trade in Services (GATS), export, import, regulation, global trading system, world market, national economy, globalization.

Актуальність теми. Визначним фактором розвитку сучасної світової економіки є глобалізація, під впливом якої формуються шляхи подальшого розвитку світового господарства. Об'єктивний процес глобалізації підняв на якісно новий рівень всю систему міжнародних економічних відносин. Однією із найбільш важливих і значних складових світової економіки є сфера торгівлі послугами. На сьогодні активний розвиток сфери послуг є вкрай необхідним для забезпечення стабільного економічного зростання країни, а також дає можливість національній економіці посідати гідне місце у світовому господарстві.

Особливого значення це питання набуває для України через щільну взаємозалежність рівня конкурентоспроможності країни на світових ринках, зростання рівня національної економіки та добробуту населення країни від сфери послуг. Актуальність осмислення цієї проблеми визначається також тим фактором, що на даному етапі частка України у міжнародній торгівлі послугами є доволі обмеженою і є необхідність у розвитку потенціалу країни у даному напрямку. Характер сучасного соціально-економічного розвитку країн світу, особливості міжнародної конкуренції наочно свідчать про те, що необхідною складовою стійкого економічного розвитку є зростання частки сфери послуг.

Аналіз останніх досліджень. Світова торгівля послугами є об'єктом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема серед українських економістів слід виокремити роботи О. Г. Білоруса, І. В. Бураковського, А. С. Гальчинського,

В. Головинської, В. Ф. Данільчука, М. Ю. Дядькова, О. В. Зернецької, Д. Г. Лук'яненка, А. А. Мазаракі, В. Є. Новицького, А. О. Олефір, С. Г. Осики, Ю. М. Пахомова, О. В. Плотнікова, А. М. Поручника, В. Т. П'ятницького, О. І. Рогача, А. П. Румянцева, В. Р. Сіденка, С. В. Сіденко, О. К. Скаленка, В. А. Степаненка, А. С. Філіпенка, Т. М. Циганкової та ін.

Базова інформація з регулювання міжнародної торгівлі послугами, розкладами зобов'язань країн, доступу до ринків, статистичних даних стану торгівлі послугами є тематикою видань міжнародних організацій: дослідження СОТ, посібники Міжнародного торговельного центру при ЮНКТАД та СОТ, публікації Світового банку.

Враховуючи сучасний етап і темпи розвитку глобальної торговельної системи, подальше дослідження проблематики, пов'язаної із міжнародною торгівлею послугами, є доцільним і актуальним з точки зору вагомості питання інтеграції України до світового економічного простору.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження стану міжнародної торгівлі послугами в Україні, як необхідної складової функціонування національної економіки у сучасному глобалізованому середовищі, а також виявлення потенціалу країни для зазначення можливостей удосконалення механізму надання послуг з метою підвищення конкурентоспроможності країни на світовому ринку.

Виклад основної частини. Еволюція в сферах торгівлі та виробництва призвела до значних змін у структурі міжнародних економічних відносин. Через суттєві трансформації в умовах діяльності ринків сьогодні сфера послуг виступає одним з найбільш динамічних секторів світової економіки.

Послуги є вагомою компонентою національної економіки будь-якої держави. У сучасному світі послуги динамічно розвиваються як в розвинутих країнах, так і в країнах, що розвиваються. Вони відіграють важливу роль не тільки самі по собі, але й також сприяють розвитку торгівлі товарами в якості значного внеску у виробництво більшості товарів.

Сфера послуг — це діяльність суб'єктів, яка не набуває матеріально-речової форми і задовольняє певні потреби замовників — особисті, колективні. Послуги є результатом різнорідної діяльності, що здійснюється виробником на замовлення будь-яких споживачів (окремих громадян підприємств, організацій, підприємців), і, як правило, веде до зміни стану одиниць, які споживають ці послуги. Специфіка послуг як продукції полягає в тому, що послуги не накопичуються, не транспортуються, не існують окремо від виробників, тобто вони споживаються, в основному, в момент їх надання.

«Послуги» включають будь-який вид послуг у будь-якому секторі за винятком послуг, що постачаються при виконанні функцій державної влади. «Послуга, що надається при виконанні функцій державної влади» означає будь-яку послугу, яка надається не на комерційній основі і не за умовами конкуренції з одним або кількома постачальниками послуг [2].

Основним документом, який регулює міжнародну торгівлю послугами є Генеральна угода про торгівлю послугами (ГАТС), яка почала діяти у 1995 році. Метою угоди є створення єдиного документу принципів та правил торгівлі послугами для лібералізації та сприяння розвитку торговельних відносин між країнами у сучасний період дедалі більш активної глобалізації та інтеграції.

Генеральна угода про торгівлю послугами (ГАТС) дає наступне визначення торгівлі послугами: «...торгівля послугами визнається як постачання послуг:

а) з території однієї країни-Члена на територію будь-якої іншої країни-Члена;

б) на території однієї країни-Члена споживачеві послуг будь-якої іншої країни-Члена;

с) постачальником послуг однієї країни-Члена шляхом комерційної присутності на території будь-якої іншої країни-Члена;

д) постачальником послуг однієї країни-Члена шляхом присутності фізичних осіб країни-Члена на території будь-якої іншої країни-Члена» [2].

За даними світової організації торгівлі у 2010 році обсяг світового експорту комерційних послуг збільшився на 8 % з 3,4 трлн доларів США до 3,7 трильйонів доларів США у порівнянні з 2009 роком, коли він скоротився на 13 % і склав 3,3 трлн дол. США. Це було значно менше за 23 % падіння в сфері торгівлі товарами, але було найбільшим зареєстрованим зниженням обсягів торгівлі послугами починаючи з 1980 року, додаючи перше щорічне скорочення цієї галузі починаючи з 1983 року.

У 2009 році найбільше зниження було зафіксовано у сфері транспортних послуг, слід за якими йдуть туристичні та інші комерційні послуги. Падіння в сфері транспортних послуг було спровоковано тісним взаємозв'язком із сферою торгівлі товарами. Багато хто очікував падіння обсягів торгівлі іншими комерційними послугами, але ці прогнози не оправдалися, оскільки більша частина цих торгових потоків спрямована на довгострокові контрактні відносини з постачальниками, що зробило їх менш чутливими до короткострокових флуктуацій в економічному бізнес-циклі.

Таблиця 1

**ЧАСТКА УКРАЇНИ, ПРОВІДНИХ РЕГІОНІВ ТА КРАЇН
У СВІТОВІЙ ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ ЗА 2005—2010 РОКИ**

	Експорт					Імпорт				
	Обсяг, млрд дол. США	Відхилення від попереднього року, %				Обсяг, млрд дол. США	Відхилення від попереднього року, %			
		2005—10	2008	2009	2010		2005—10	2008	2009	2010
Світ	3665	8	13	-12	8	2010	8	14	-11	9
Європа	1724	6	12	-14	2	1504	6	12	-13	1
Європейський Союз (27)	1553	6	11	-15	2	1394	5	12	-13	1
Співдружність незалежних держав (СНД)	78	14	27	-17	10	105	12	26	-19	14
Російська Фе- дерация	44	12	30	-19	6	70	13	30	-20	18
Україна	16	12	27	-23	20	11	10	43	-30	0

Розроблено автором за даними СОГ.

Транспортні послуги були найбільш швидко зростаючим компонентом у експорті комерційних послуг у 2010 році, і показали 14 % збільшення до 782,8 мільярдів доларів США. Найбільш вагоме зростання саме сфери транспортних послуг не є випадковим, оскільки вони тісно пов'язані з торгівлею товарами, які показали рекордне зростання у попередньому році. Галузь туристичних послуг збільшилась поряд із загальним зростанням обсягів торгівлі комерційними послугами, де інші комерційні послуги (в тому числі фінансові послуги) просувалися вперед більш повільними темпами.

Таблиця 2

**РЕЙТИНГ ЕКСПОРТЕРІВ ТА ІМПОРТЕРІВ
У СВІТОВІЙ ТОРГІВЛІ КОМЕРЦІЙНИМИ ПОСЛУГАМИ, 2010 РІК,
(млрд. дол. США та %)**

Місце	Експортер	Обсяг	Частка	Відхилення від попереднього року, %	Місце	Імпортер	Обсяг	Частка	Відхилення від попереднього року, %
1	Сполучені Штати	515	14,1	8	1	Сполучені Штати	358	10,2	7
2	Німеччина	230	6,3	2	2	Німеччина	256	7,3	1
3	Об'єднане Королівство	227	6,2	0	3	Китай	192	5,5	22
4	Китай	170	4,6	32	4	Об'єднане Королівство	156	4,5	-1
5	Франція	140	3,8	-1	5	Японія	155	4,4	6
2 3	Російська Федерація	44	1,2	6	16	Російська Федерація	70	2,0	18
4 2	Україна	16	0,4	20	33	Україна	11	0,3	0

Розроблено автором за даними СОТ.

Аналізуючи дані частки країн у світовому експорті та імпорті комерційних послуг (табл. 1) можна сказати, що протягом 2010 року обсяг світового експорту і імпорту збільшився на 8 % та 9 % відповідно. Частка України у світовому експорті складає лише

0,4 %, в імпорті — 0,3 %. У 2010 році Україна збільшила обсяг експорту у порівнянні з 2009 роком на 20 %. Обсяг імпорту залишився на рівні 2009 року.

У рейтингу експортерів та імпортерів комерційних послуг за 2010 рік лідерами є Сполучені Штати, Німеччина, Об'єднане Королівство, Китай, Франція та Японія. Україна посідає 42 місце у експорті (16 млрд дол. США) і 33 місце у імпорті (11 млрд дол. США) (табл. 2).

Частка України у світовій торгівлі послугами складає 0,4 % (експорт) та 0,3 % (імпорт) (табл. 2), тоді як частка ринку послуг найбільших експортерів складає: США — 14,1 %, Німеччина — 6,3 %, Об'єднане Королівство — 6,2 %, Китай — 4,6 %, Франція — 3,8 %, Об'єднане Королівство — 10,2 %, Німеччина — 7,3 %, Китай — 5,5 %, Об'єднане Королівство — 4,5 %, Японія — 4,4 %.

В Україні основними видами зовнішньоекономічних послуг є: транспортні, подорожі, будівельні, страхові, фінансові, комп'ютерні та інформаційні, роялті та ліцензійні, юридичні, бухгалтерські, науково-дослідні та дослідно-конструкторські, архітектурні та інженерні, державні, зв'язку, приватним особам та в галузі культури і відпочинку.

Облік послуг здійснюється у вартісному виразі (у валюті контракту) згідно з Класифікацією послуг зовнішньоекономічної діяльності (ДК 012-97), розробленою на основі Класифікатора видів економічної діяльності статистичної комісії Європейського Союзу та затвердженою наказом Держстандарту України від 02.06.97 р. № 324. [1, с. 66]

За даними Держкомстату у 2010 році експорт послуг становив 11,6 млрд дол. США і збільшився по відношенню до 2009р. на 21,2 %, імпорт становив 5,4 млрд дол. США і зріс на 5,2 %. Позитивне сальдо зовнішньої торгівлі послугами становило 6,2 млрд дол. США, що на 1,8 млрд дол. США більше показників попереднього року (за 2009 р. — 4,4 млрд дол. США).

Зовнішньоторговельні операції послугами в Україні проводилися з партнерами 217 країн світу.

Найбільшу питому вагу в загальному обсязі українського експорту становили транспортні (66,7 %), різні ділові, професійні та технічні (12,8 %) послуги.

У 2010 році експорт послуг в Україні збільшився на 2,0 млрд дол. США за рахунок збільшення обсягів послуг трубопровідного транспорту, різних ділових, професійних і техні-

чних послуг, залізничного транспорту, фінансових послуг, послуг з подорожей, повітряного транспорту, комп'ютерних послуг, інших ділових послуг, роялті та ліцензійних послуг, послуг зв'язку та будівельних послуг. Одночасно скоротилися обсяги послуг морського транспорту, страхових, державних послуг.

Найбільшу питому вагу в загальному обсязі українського імпорту послуг склали транспортні, фінансові, різні ділові, професійні та технічні послуги та державні послуги, які не віднесені до інших категорій.

Імпорт послуг до України збільшився за рахунок зростання обсягів отриманих державних послуг, роялті та ліцензійних послуг, повітряного транспорту, інших ділових послуг, послуг з подорожей, послуг приватним особам та послуг в галузі культури та відпочинку, залізничного транспорту. При цьому значне зменшення спостерігалось у фінансових, будівельних, різних ділових, професійних та технічних, страхових послугах та послугах зв'язку (рис. 1).

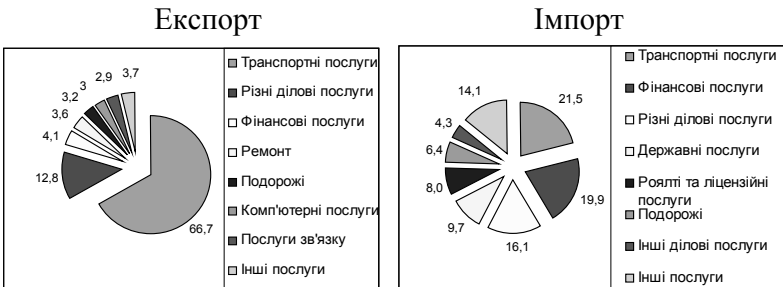


Рис. 1. Структура експорту та імпорту послуг в Україні у 2010 р. (%)

Складено автором за даними Держкомстату.

Експорт послуг до країн СНД становив 48 % від загального обсягу експорту, до країн Європейського Союзу — 26,8 %. Основною країною-партнером залишається Російська Федерація, на яку припадає 5,1 млрд. дол. США (44,2 % від загального обсягу експорту послуг). Імпорт послуг з країн СНД становив 17,2 % від загального обсягу імпорту, з країн Європейського Союзу — 54 % (рис. 2).

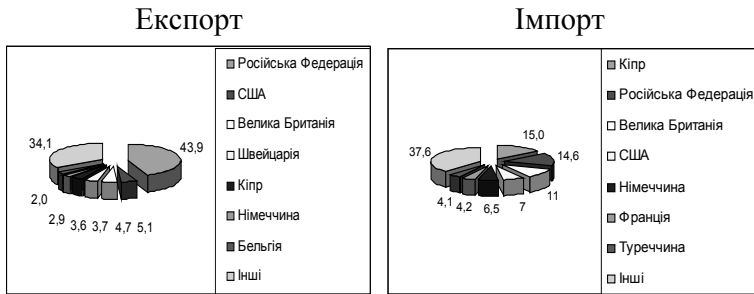


Рис. 2. Основні країни-партнери України в експорті та імпорті послуг у 2010 р. (%)

Складено автором за даними Держкомстату.

За перше півріччя 2011 року обсяг експорту послуг становив 6,6 млрд дол. США і збільшився по відношенню до аналогічного періоду 2010 року на 21,6 %, обсяг імпорту становив 2,8 млрд дол. США і зріс на 19,4 %. Позитивне сальдо зовнішньої торгівлі послугами становило 3,7 млрд дол. США, що більше першого півріччя 2010 року на 0,7 млрд дол. США (за перше півріччя 2010 року — 3,0 млрд дол. США).

Протягом цього періоду зовнішньоторговельні операції послугами проводились з партнерами 213 країн світу.

На сьогодні сфера послуг в Україні недостатньо розвинута. В розвинених країнах світу показник зайнятості населення і цій галузі становить 70—75 %, тоді як в Україні він дорівнює лише 40 %.

У зовнішньоекономічній діяльності України частка послуг у загальній торгівлі становить лише 8,22 % (імпорт) і 18,45 % (експорт) за даними 2010 року (табл. 3).

Таблиця 3

**ЧАСТКА ПОСЛУГ
У ЗАГАЛЬНІЙ МІЖНАРОДНІЙ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ У 2000—2010 РОКАХ (%)**

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
імпорт	7,58	5,61	5,54	5,02	5,53	6,67	7,15	6,76	6,73	9,18	8,22
експорт	17,86	16,82	17,37	14,67	12,86	13,83	14,94	14,05	13,85	17,51	18,45

Складено автором за даними Держкомстату.

Динаміка імпорту та експорту послуг продемонстрована на рис. 3. Вона свідчить про те, що обсяг торгівлі послугами поступово зростає в період з 2000 по 2008 роки. Світова економічна криза мала значний вплив на економіку України, що спричинило скорочення обсягів експорту та імпорту послуг у 2009 році на

18,59 % та 22,24 % відповідно (рис. 4). У 2010 році Україна почала поступово відновлювати свою зовнішньоекономічну діяльність і збільшила обсяги експорту та імпорту послуг на 22,22 % та 5,25 % відповідно у порівнянні з кризовим 2009 роком.

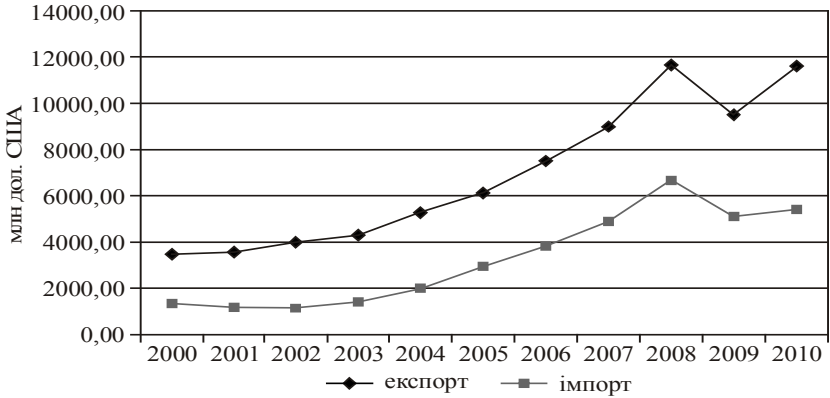


Рис. 3. Динаміка імпорту та експорту послуг за 2000—2010 роки (млн дол. США)

Складено автором за даними Держкомстату.

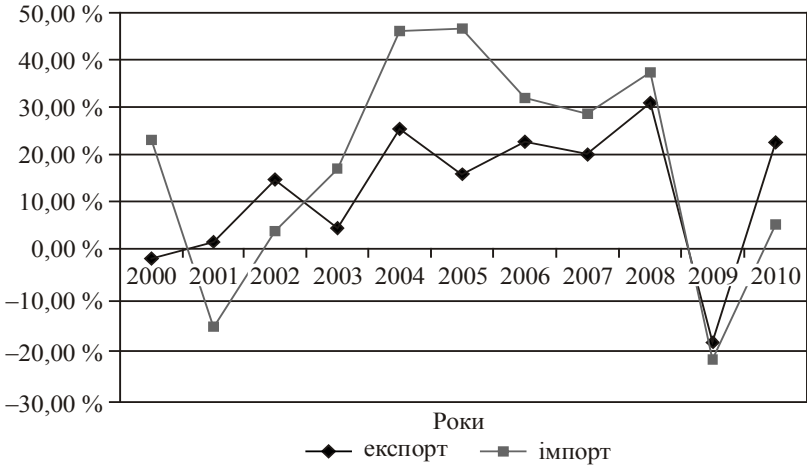


Рис. 4. Відхилення імпорту та експорту послуг від попереднього року (2000—2010 роки)

Складено автором за даними Держкомстату.

В Україні за останні 5 років зовнішньоторговельні операції послугами проводилися щорічно в середньому з 200 країнами

світу. Основною країною-партнером залишається Російська Федерація — 42 % від загального обсягу експорту послуг (5,1 млрд дол. США), тоді як експорт послуг до країн СНД складає 48 % (5,6 млрд дол. США) від загального і до країн Європейського Союзу — 26,8 % (3,2 млрд дол. США).

Висновки. Враховуючи вищенаведені дані, можна зробити висновок, що Україна йде врозріз із загальносвітовими тенденціями — основна частка послуг в імпорті та експорті припадає на транспортні послуги, які на міжнародних ринках мають тенденцію до скорочення. Структура експорту послуг також свідчить про дуже низький відсоток високотехнологічних послуг, які є базовими для успішного функціонування країни у сучасному глобалізованому економічному середовищі.

Першочерговими заходами у розв'язанні проблеми адаптації України до системи глобальної торгівлі послугами можуть бути послідовне наближення структури експорту та імпорту послуг до співвідношень, характерних для загальносвітової структури, та визначення стратегічних напрямів державної підтримки для підвищення частки експорту високотехнологічних послуг.

Література

1. Зовнішня торгівля України. Статистичний збірник. — Державний комітет статистики України. — К. : 2011. — 102 с.
2. Генеральна угода про торгівлю послугами — Режим доступу http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=981_017
3. Офіційний сайт Всесвітньої торговельної організації — Режим доступу: www.wto.org
4. Офіційний сайт Державного комітету статистики України — Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

Стаття подана до редакції 18.10.2011

УДК 339.92:339.137

О. Б. Цісінська, аспір., інженер відділу проблем ринкової інфраструктури та транскордонного співробітництва, Інститут регіональних досліджень НАН України

ІНСТРУМЕНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТРАНСКОРДОННИХ РЕГІОНІВ

АНОТАЦІЯ. Проаналізовано роль стратегічного планування як інструменти забезпечення конкурентоспроможності транскордонних